

پدیده کوچه نشینی و تأثیر آن بر نظم و امنیت اجتماعی مطالعه موردی: پدیده کوچه نشینی زنان شهر یزد

سید محمد حسینی پور^۱

علیرضا پاک گوهر^۲

تاریخ وصول: ۸۸/۸/۱۴

تاریخ پذیرش: ۸۸/۱۲/۱۰

چکیده

زندگی مسالمت‌آمیز افراد در یک جامعه، تنها در صورت رعایت قواعد مشترک ممکن می‌شود. اما باید این قواعد مشترک واجد ویژگی‌هایی باشند که بتوانند به هدف برسند. یکی از اصلی‌ترین چارچوب‌های تعریف این قواعد، انطباق و تناسب مسائل فرهنگی و پدیده‌های اجتماعی با روح حاکم بر نظم اجتماعی است. «کوچه نشینی» یکی از آن مسائلی است که باید با ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی جامعه بررسی شود. امروزه این پدیده که عقبه فرهنگی و تاریخی نیز با خود به همراه دارد موضوعی است که در گوشه و کنار اغلب شهرها دیده و به دلیل دگرگونی‌های فرهنگی و تغییر در سبک زندگی، به مرور تبدیل به یک ناهنجاری اجتماعی می‌شود. علت اصلی کوچه‌نشینی را باید در فراغت و نوع به کارگیری اوقات فراغت جستجو کرد که درباره آن به موضوع پرداخته‌ایم. آنچه مهم است تعامل کوچه‌نشینی و مسئله نظم اجتماعی است که می‌تواند جزء بخش ناپیدایی از نظم و امنیت شناخته شود. تردیدی نیست عامل فرهنگ نقش اساسی در شکل‌گیری مسئله کوچه‌نشینی داشته است لیکن دگرگونی‌های اجتماعی نیز جزء مسائلی هستند که می‌توانند در تغییر ذائقه‌های فرهنگی افراد جامعه مؤثر بوده و پدیده‌هایی مانند کوچه‌نشینی زنان را دچار تحولات نگردانی و از هنجار به ناهنجار تبدیل کنند. همان تحولاتی که درباره کوچه‌نشینی مردان نیز اتفاق افتاده است. این مقاله می‌کوشد به بررسی مسئله کوچه‌نشینی و توصیف

۱- دانشگاه پیام نور مرکز اردکان (نویسنده مسئول)

۲- دانشگاه پیام نور مرکز اردکان

انگیزه زنان کوچه‌نشین در شهر یزد پرداخته و در نهایت به علل وجودی و آسیب‌های این پدیده پردازد.

به همین منظور براساس نمونه ای ۱۴۴ نفری از بین زنان در محلات قدیمی شهر یزد موضوع کوچه‌نشینی و تأثیر آن بر مقوله نظم و امنیت اجتماعی بررسی شده است. روش نمونه‌گیری این پژوهش، نمونه‌گیری دو مرحله‌ای خوشه‌ای - تصادفی ساده بوده است. برای گردآوری اطلاعات از شیوه پرسشنامه و مصاحبه استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق نشان دادند بیش از ۳۹ درصد زنان در کوچه می‌نشینند. متوسط زمان کوچه‌نشینی زنان بیش از ۶ ساعت در هفته بوده است. تقریباً ۵۶.۳ درصد کسانی که در کوچه می‌نشینند امکان استفاده از فضاهای تفریحی یا ورزشی را در محل خود ندارند. براساس نتایج آزمون من ویتنی بین متوسط تحصیلات، سن، تعداد فرزندان، وضعیت اقتصادی، زمان تماشای برنامه‌های تلویزیونی زنان کوچه‌نشین و زنان دیگر تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مهمترین دلیل کوچه‌نشینی احساس تنهایی (۳۶ درصد) و مهمترین موضوعی که زنان در کوچه‌نشینی‌ها با خود در میان می‌گذارند مسائل خانوادگی (۳۲ درصد) عنوان شده است. مهمترین انگیزه زنان کوچه‌نشین درد دل کردن و دیدن همدیگر (۲۰ درصد و ۲۰ درصد) عنوان شده است. در نهایت مهمترین عارضه کوچه‌نشینی از دیدگاه زنان کوچه‌نشین، غیبت (۴۷ درصد) و اتلاف وقت (۱۶ درصد) بیان شده است.

واژگان کلیدی: کوچه‌نشینی^۱، اوقات فراغت^۲، نظم اجتماعی^۳، مسأله اجتماعی^۴، آسیب‌های اجتماعی، هنجار، زنان.

مقدمه

زندگی مسالمت‌آمیز افراد در یک جامعه، تنها در صورت رعایت قواعد مشترک ممکن می‌شود. اما این قواعد مشترک باید واجد ویژگی‌هایی باشند که بتوانند به این هدف برسند.

-
1. Alley Dweller
 2. leisure Time
 3. Social order
 4. Social Issue

یکی از اصلی ترین چارچوب های تعریف این قواعد، انطباق و تناسب مسائل فرهنگی و پدیده های اجتماعی با روح حاکم بر نظم اجتماعی است. به طوری که اگر پدیده خاص اجتماعی را به غلط در تعارض با امنیت اجتماعی فرض و لاجرم قواعد و قوانینی نامتناسب با نیازهای اجتماعی در جامعه و خواست های عمومی مردم تعریف کنیم؛ توانایی تنظیم رفتار متقابل را در عرصه اجتماع نخواهند داشت و برعکس در صورتی که مسائل اجتماعی بروز یافته (حتی می تواند پیشینه بسیار زیادی داشته باشد) در بستر متحول امروز با روح نظم اجتماعی سازگار نباشد ناخود آگاه دچار تغییراتی گشته و به نوبه خود، فرد و جامعه را در معرض این تحولات قرار خواهد داد. مهم فهم این مطلب است که دگرگونی های فرهنگی و تغییر در سبک زندگی، افراد را به واکنش های متفاوتی در برابر این تغییرات سوق می دهد. اگر شدت این تحولات را در نظر داشته باشیم، اهمیت و کم و کیف نظم در کشور به وضوح نمایان است. بنابراین برقراری ثبات و نظم در جامعه و تداوم آن و لزوم بررسی و ارزیابی آن ها در سطح کلان جامعه، از محوری ترین موضوعات به شمار می رود (قانون و امنیت اجتماعی، ۱۳۸۴).

در جهان، فرهنگ های گوناگونی وجود دارند که بی گمان دارای تفاوت های چشم گیری با یکدیگرند؛ چرا که بسته به نوع نگرش به جهان خاکی و برین، انسان و رابطه او با خود و طبیعت و ماوراء طبیعت و دیگران، یک جامعه، دارای گرایش ها، شناخت ها و رفتارهای متفاوتی می شود. البته این گرایشات و رفتارها، اجزای متشکله فرهنگ آن جامعه را تشکیل می دهند. از این رو، می توان شاهد فرهنگ های گوناگونی در جهان و حتی در یک جامعه بود (کاشفی، ۱۳۷۸: ۷۶).

هر فرهنگی، الگوهای رفتاری منحصر به خود را دارد که برای مردمی که از زمینه های فرهنگی دیگری هستند، بیگانه می نماید. تقریباً هر فعالیت آشنایی، اگر به جای آن که به عنوان جزئی از کل شیوه زندگی یک قوم در نظر گرفته شود و خارج از زمینه های خاص خودش توصیف شود، عجیب به نظر می رسد (گیدنز، ۱۳۷۳: ۴۴).

پدیده کوچه‌نشینی یکی از مسائلی است که باید بر حسب مفاهیم و ارزش‌های خاص خود مطالعه شود زیرا از نظر گیدنز این یک پیش‌فرض اساسی جامعه‌شناسی محسوب می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۳: ۴۵).

از آنجا که بسیاری از مسائل فرهنگی و آنچه در بحبوحه‌ی نا بسامانی‌های زندگی شهری رنگ اهمیت به خود می‌گیرد، احساس امنیت و وجود امنیت در تمام ابعاد آن است. چرا که به اعتقاد دورکیم در شهرهای بزرگ «وجدان کمی» کم رنگ شده و این تحریک سریع در ساختار اجتماعی و از هم‌پاشیدگی شبکه‌ها احتمال بروز ناهنجاری را افزایش می‌دهد (قانون و امنیت اجتماعی، ۱۳۸۴).

یکی از پدیده‌های اجتماعی «هم‌نشینی» چند نفر با یکدیگر است. هم‌نشینی‌ها در فرهنگ ایرانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده است. این پدیده به فراخور موضوع خاص یا متأثر از یک پدیده اجتماعی حاصل یا وابسته به شرایطی بوده است که ریشه آن را می‌توان در فرهنگ، جامعه، سیاست، توسعه مدنی و... یافت. از نمونه‌های بارز هم‌نشینی می‌توان به شب‌نشینی^۱ (فرهنگ و آیینی)، حاشیه‌نشینی^۲ (اجتماعی)، بسط‌نشینی^۳ (اجتماعی - سیاسی)، کافه‌نشینی^۴ (اجتماعی)، کوچه‌نشینی (اجتماعی، فرهنگی) اشاره کرد. کوچه‌نشینی یکی از پدیده‌هایی است که متأثر از دگرگونی‌های اجتماعی پیش رو و عوامل مؤثر بر آن می‌تواند تبدیل به یک «مسئله اجتماعی»^۵ شود. در این مقاله تلاش خواهد شد تا ریشه‌های این مسئله جستجو شود.

۱- نمونه آن را می‌توان در شب یلدا و شبهای قدر مشاهده کرد.

۲- حاشیه‌نشینی به عنوان یک پدیده اجتماعی ماحصل فاصله‌های طبقاتی و فقر اجتماعی است و در اکثر کلانشهرها وجود داشته و به عنوان یک پدیده منفی به شمار می‌رود

۳- اجتماع چند نفر برای مدت مشخص و حتی نامشخص به منظور اعتراض یا اعلان سیاسی، اجتماعی و... است.

۴- نوعی گردهمایی اجتماعی در مکان مشخصی مانند کافه، قهوه‌خانه، چایخانه است که پیرامون آن به گپ زدن، تبادل اخبار و دیدار و آشنایی با افراد با یکدیگر می‌انجامد.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر نحوه گردآوری داده‌ها میدانی و از لحاظ هدف و ماهیت موضوع مورد بررسی از نوع «کاربردی» محسوب می‌شود. روش تحقیق جهت پیشبرد تحقیق، اطلاعات به صورت میدانی و با تکیه بر روش توصیفی / تحلیلی مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند.

جامعه آماری، روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش شامل زنان خانه‌داری است که در بافت قدیم شهری یا محلات شهر یزد سکونت دارند.

روش نمونه‌گیری: نمونه‌گیری دو مرحله‌ای خوشه‌ای - تصادفی ساده بدون جایگذاری. در این روش ۵ ناحیه جغرافیایی شهر یزد (شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز) انتخاب گردید که بر اساس نمونه‌گیری تجربی به دست می‌آید.

روش تحلیل داده‌ها

در این پژوهش برای تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی (درصد، میانگین و نمودار) و آمار استنباطی (آزمون من - ویتنی) استفاده شده است.

فراغت و پدیده کوچه‌نشینی

در نظر افلاطون و ارسطو، فراغت به معنای آزادی حرکت صعودی در زنجیره‌ی هستی در جهت نیل به استعداد و اصالت انسانی است (هانی کات، ۱۹۹۰). مسأله وقت آزاد^۱ انسان‌ها، نحوه‌گذران آن و فرصت‌های بدست آمده از آن نباید به صورت کلیتی انتزاعی طرح شود. رواج اصطلاح‌های وقت آزاد و وقت اضافه^۲ کاملاً متأخر است. اصطلاحی که پیش از این‌ها به کار می‌رفت، فراغت^۳، بیانگر سبک زندگی‌ای توأم با راحتی، به لحاظ کیفی متفاوت و

^۱ Free Time

^۲ Spare Time

^۳ Leisure

به مراتب امیدبخش تر بود. تمایزی که نشان می‌دهد اوقات نه تنها آزاد یا فارغ نیستند بلکه زیر سلطه مقررات مختلف در می‌آیند (آدورنو، ۲۰۰۴).

موضوع فراغت یکی از عوامل ارتباطی با هم‌نشینی و به طور خاص پدیده کوچ‌نشینی است. به نظر می‌رسد کوچ‌نشینی یکی از برنامه‌های فراغت افراد جامعه به شمار می‌رود. البته فراخور نگرش اجتماعی، آیینی و فرهنگی در بین افراد جامعه، کوچ‌نشینی می‌تواند یک هنجار یا یک ناهنجاری اجتماعی نیز تلقی شود. به طوری که اگر مردان، کوچ‌نشینی کنند از آن به عنوان یک ناهنجار و بعضاً در بعضی از خرده فرهنگ‌ها بزه نام می‌برند این در حالی است که کوچ‌نشینی زنان عمدتاً یک هنجار شناخته شده است. بدین ترتیب اگر چه گذران اوقات فراغت یکی از عوامل اصلی کوچ‌نشینی قلمداد می‌شود لیکن از آنجا که «آنچه که در همه دوران‌ها روی اوقات فراغت و چگونگی گذران آن تأثیر گذارده فلسفه زندگی و نگرش انسان به جهان بوده است» به طوری که «در دوران تمدن‌های باستان اوقات فراغت مختص نخبگان بود و تنها وقتی برای همه مردم امکان پیدایش یافت که فشار برای رفع نیازهای اولیه کاهش یافت» (رفعت جاه، ۱۳۸۷). نمی‌توان از کوچ‌نشینی به عنوان یک پدیده اجتماعی هنجار یا ناهنجار نام برد.

تعامل فرهنگ و اجتماع

«اجتماعی بودن» در وسیع‌ترین معنا، هر نوع رفتار یا نگرشی است که از طریق تجربه حال یا گذشته، از رفتار سایر مردم تأثیر می‌پذیرد؛ یا اشاره به رفتاری است که به سوی سایر مردم جهت‌گیری شده است. اجتماعی بودن در برخی از موارد به همکاری یا کنش گروهی، سازمان‌یافته و هدفمند محدود می‌شود. گاهی اوقات هم دلالت ضمنی اخلاقی دارد و به کنشی اشاره می‌کند که به سوی رفاه کل جامعه یا اعضای محروم آن، جهت‌گیری شده است. در اغلب موارد، اجتماعی بودن، بدون هیچ صبغه اخلاقی لازم، برای اشاره به آگاهی از احساس‌ها و نگرش‌ها، به دیگران و برای اشاره به رفتاری که متأثر از چنین آگاهی باشد، به کار برده می‌شود (گولد، ۱۳۸۴: ۷۷۴). در این میان پدیده‌های اجتماعی که گاهی می‌تواند مسأله اجتماعی نامیده شود؛ براساس علل و عوامل و شرایط مختلف به وجود آمده یا دچار

ضعف، تقویت یا تغییرات سریع می‌شوند. عوامل تحقق مسائل اجتماعی عبارتند: اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (رضوانی، مسأله اجتماعی).

تأثیر فرهنگ بر پدیده‌های اجتماعی

عوامل فرهنگی در شکل‌گیری مسائل اجتماعی نقش بسیار اساسی دارد؛ زیرا اگر بخش‌های مختلف فرهنگی نتواند در کنار سایر جنبه‌های زندگی اجتماعی رشد کند، شکاف فرهنگی در جامعه به وجود خواهد آمد. در این صورت توازن فرهنگی در اجتماع به هم خورده و به دنبال آن، تأخر فرهنگی در جامعه به وجود می‌آید، افکار و اهداف افراد در جامعه به هم می‌ریزد و در مواردی منجر به رفتار انحراف آمیز می‌گردد (شیخی، ۱۳۸۱: ۴۳).

عامل فرهنگ در شکل‌گیری مسأله کوچه‌نشینی، نقش اساسی دارد لیکن دگرگونی‌های اجتماعی و تغییرات اجتماعی نیز جزء مسائلی است که می‌تواند با تغییر ذائقه‌های فرهنگی افراد جامعه مسأله کوچه‌نشینی را دچار تحولات نگرشی کند؛ زیرا کوچه‌نشینی علی‌رغم توسعه فرهنگ شهرنشینی پیامدهای کلان‌شهری، همچنان در محلات قدیم شهری و غالباً در بافت شهرهای کوچک وجود دارد. و اختلالات رفتارهای اجتماعی و سرسپردگی‌های فرهنگی نتوانسته‌است جایگاه هنجاری این مسأله را معین کند. این مقاله می‌کوشد با بررسی مسأله کوچه‌نشینی به توصیف انگیزه زنان کوچه‌نشین در شهریزد پرداخته و در نهایت به بررسی علل وجودی و آسیب‌های این پدیده بپردازد.

نظم اجتماعی و تعامل آن با فرهنگ

مضمون نظم، اندیشه‌چیزهایی را که هر یک به جای مطلوب نشسته‌اند و دقیقاً مرتب گشته‌اند، در ذهن متبادر می‌سازد. از این رو نظم، در حد گروه‌های انسانی، به معنای آرامش، انتظام و اطاعت است. نظم اجتماعی نیز از همین دیدگاه مورد توجه قرار می‌گیرد که به معنای اطاعت تمامی اعضای یک جامعه از هنجارها، ارزش‌ها و قوانینی است که اساس و قوام جامعه هستند. به این قرار، این اصطلاح را می‌توان به منظور مشخص ساختن مجموع نهادهای اجتماعی از این نظر که در جهت عملکرد مطلوب حیات اجتماعی و مناسبات اجتماعی، به

خوبی تنظیم شده‌اند به کار برد. مفهوم نظم اجتماعی می‌تواند به طور مستقیم هماهنگی، تعادل و انسجام روابط اجتماعی را برساند که مجموعه افراد جامعه را از طریق فعل و انفعال و ساز کارهای اقتصادی و سیاسی به سوی زندگی مشترک جلب می‌کند و حیات جمعی را امکان‌پذیر می‌سازد. لیکن اغلب، نظم اجتماعی به نظم رایجی اطلاق می‌شود که اطاعت همگان را از یک نظم‌ارزشی جا افتاده و رایج به منظور مرجح داشتن طبقات اجتماعی ممتاز، اولویت می‌بخشد. اساس چنین نظمی بر این اندیشه استوار است که ثروت اساسی یک جامعه را صلح و آرامش تشکیل می‌دهد. نتیجه‌ای که از آن گرفته می‌شود این است که همه اعضا باید خواه ناخواه در برابر نظام سیاسی اجتماعی یا شکلی از سازمان اجتماعی سر تمکین فرود آورند که خود موجبات تداوم نابرابری‌ها، بی‌عدالتی‌ها و تنازعات اجتماعی را فراهم می‌آورد.

در زمینه توضیح نظم و هماهنگی در جامعه سه تلقی اصلی در جامعه‌شناسی وجود دارد:

تلقی فایدتی: که می‌گوید به نفع خود افراد است که نظم اجتماعی را به خصوص در جوامع پیچیده‌ای که تقسیم کار در آن‌ها زیاد است و مردم متقابلاً به یکدیگر وابسته‌اند حفظ کنند. این رویکرد جایگاه کمتری در نظریه‌های جامعه‌شناسی دارد و بیشتر در تئوری‌های اقتصادی جا افتاده است.

تلقی فرهنگی: نقش‌هنجارها و ارزش‌های مشترک را مورد تأکید قرار می‌دهد. «دورکیم» و «پارسونز» متفقدترین شارحان اتفاق ارزشی در بین جامعه‌شناسان به شمار می‌روند.

تلقی زوری: قدرت و سلطه را به صورت‌های گوناگون (نظامی، قضائی، معنوی، اقتصادی) در تنفیذ نظم تأکید می‌کند. بین نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی «مارکس» و «ماکس وبر» به‌خصوص از مفسران تلقی زوری هستند. گرچه هر دو در عین حال نقش و دخالت ارزش‌ها را هم انکار نمی‌کنند.

ریشه امنیت در لغت از امن، ایمان و ایمنی است که به مفهوم اطمینان، آرامش در برابر خوف و ترس و نگرانی و ناآرامی است. به عبارت دیگر، امنیت را به اطمینان و فقدان

خوف، تفسیر، تعریف و ترجمه کرده‌اند که تا حدود زیادی به واقعیت نزدیک و شامل دو بُعد ایجابی و سلبی در تعریف امنیت است. از یک سو اطمینان، آرامش فکری و روحی و از سوی دیگر فقدان خوف، دلهره و نگرانی، که موجب سلب آرامش و اطمینان می‌گردند (دری نجف آبادی، ۱۳۷۹) (علم الهدی، ۱۳۸۷).

دو مفهوم درون‌نگر و برون‌نگر در تعریف امنیت وجود دارد. در مفهوم برون‌نگر: «امنیت در نبود تهدید خارجی است بنابراین هم به نوعی به برون‌گرایی در این نیاز اشاره می‌کند و هم جنبه‌ای سخت افزاری دارد.» در مفهوم درون‌نگر: «امنیت وجود یا ایجاد رضایت داخلی یک جامعه و گروه است، بنابراین درون‌نگر بوده و به جنبه‌ای نرم‌افزاری اشاره دارد.» هر قدر رضایت توده مردم از حاکمیت و عمل ایشان بیشتر باشد امنیت درونی بیشتر خواهد بود. امنیت داخلی یک جامعه را می‌توان به حوزه‌های زیر تفکیک کرد: (علم الهدی).

۱- امنیت فرهنگی: امنیت در ارزش‌های پذیرفته‌شده عمومی، امنیت در تاریخ و تمدن جامعه مانند امنیت خط و زبان و میراث فرهنگی در برابر تهاجم فرهنگی.

۲- امنیت اخلاقی: ارزش‌های اخلاقی عمومی حاضر در جامعه، مانند عفت عمومی و شخصی در مقابل برهنگی و هرزگی.

۳- امنیت اجتماعی: که با اعمال قانون برقرار می‌شود، مانند امنیت شهرها در مقابل قانون‌شکنان.

این جاست که بحث امنیت با مفهوم فرهنگ درگیر شده و ارتباط نزدیکی پیدا می‌کند. اگر فرهنگ را در سه قسمت آگاهی، باور و رفتار ببینیم آن‌گاه مجموعه این سه قسمت خود را در تربیت یک نسل از جامعه که به صورت آموزش و پرورش اجرا می‌شود، آشکار می‌کند. آگاهی شامل ناخودآگاه (که علم روان‌شناسی با توجه به رفتارها به کشف آن می‌پردازد) و خودآگاه مردم است. بدین ترتیب اخلاق و قوانین اجتماعی نیز در فرهنگ جای می‌گیرند، البته با توجه به پویایی فرهنگ در ارتباط نسلی در طی زمان و ارتباط با دیگران در طی مکان تغییر و تحول، جزء جدایی‌ناپذیر فرهنگ خواهد بود (حداقل در دنیای امروز چنین ادعایی می‌توان کرد). امنیت در فرهنگ وقتی معنا می‌یابد که این تغییر و

تحول فرهنگ در عین آرامش عمومی جامعه و با جهتی برنامه‌ریزی شده و پیش‌بینی شده از سوی نخبگان و برنامه‌ریزان انجام گیرد. به عبارت دیگر امنیت فرهنگی شامل پذیرش و اجرای رفتار مجموعه‌ای از قوانین و ارزش‌های عمومی در سطح جامعه با توجه به تغییرات فرهنگی است (علم الهدی، همان).

«بوزان» در کتاب خود با عنوان «مردم، دولت‌ها و هراس» امنیت را به ۵ دسته تقسیم و برای نخستین بار امنیت اجتماعی را مطرح می‌کند: ۱- نظامی ۲- اقتصادی ۳- سیاسی ۴- محیط زیست ۵- اجتماعی.

منظور از امنیت اجتماعی، آرامش و آسودگی خاطری است که جامعه برای اعضای خود ایجاد می‌کند و از وظایف و اهداف هر جامعه محسوب می‌شود. «در بحث امنیت اجتماعی و اخلاقی باید به وجود یک شالوده اخلاقی محکم که منبع تغذیه‌ای برای شهروندان آن جامعه محسوب شود، اشاره کرد تا بتوان به ساماندهی فرهنگی در فضای اجتماعی دست یافت. اگر افراد اعتقاد به داشتن مسئولیت در برابر جامعه را در خود احساس کنند، این نظم بخشی بهتر و مؤثرتر پیش خواهد رفت و هرگونه تلاشی بدون مشارکت فعال و حقیقی مردم امکان تحقق بسیار ضعیفی خواهد داشت» (بوزان، ۱۳۷۸).

یافته‌های تحقیق

براساس نتایج به دست آمده ۳۹.۶ درصد زنان، در کوچه می‌نشینند. در حدود ۵۶.۳ درصد در کوچه نمی‌نشینند و ۴.۲ درصد وضعیت کوچه‌نشینی خود را مشخص نکرده‌اند. متوسط زمان کوچه‌نشینی زنان در ۶ ساعت و نیم در طول روز یا هفته است. با توجه به معیار تمرکزی میانه، نیمی از زنان بیش از ۳ ساعت در طول هفته در کوچه می‌نشینند. همچنین با توجه به معیار تمرکزی بیشتر کوچه‌نشینان زن، حدوداً ۳ ساعت در هفته در کوچه می‌نشینند. براساس نتایج به دست آمده تقریباً ۵۶.۳ درصد از کسانی که در کوچه می‌نشینند امکان استفاده از فضاهای تفریحی یا ورزشی را در محل خود ندارند.

در سطح ۹۹ درصد اطمینان، ($P\text{-value} = 0.000$) رد می‌گردد. بر این اساس متوسط سنی زنانی که در کوچه می‌نشینند بیشتر از زنانی است که در کوچه نمی‌نشینند.

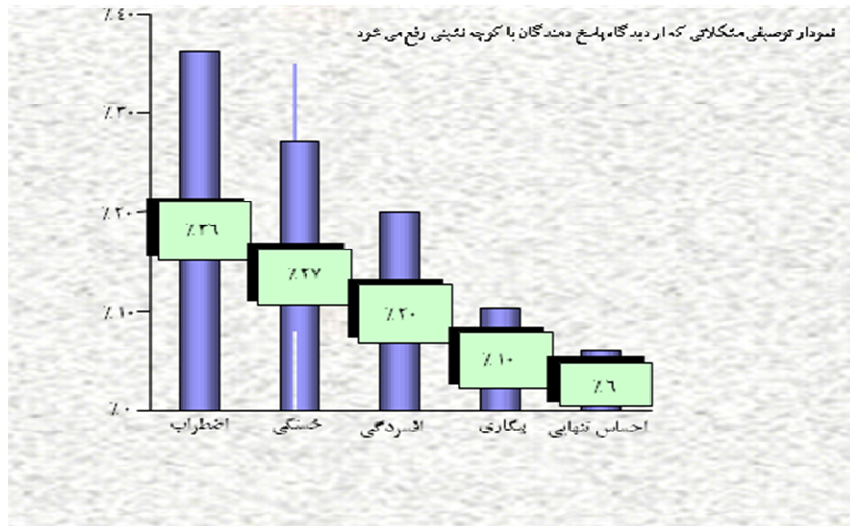
با توجه به آزمون من-ویتی فرض H_0 مبنی بر برابر بودن متوسط تحصیلات زنانی که در کوچه می‌نشینند و زنانی که در کوچه نمی‌نشینند در سطح ۹۹ درصد اطمینان، ($P - value = 0.000$) رد می‌گردد. بر این اساس متوسط تحصیلات زنانی که در کوچه می‌نشینند کمتر از زنانی است که در کوچه نمی‌نشینند.

با توجه به آزمون من-ویتی فرض H_0 مبنی بر برابر بودن تعداد فرزندان زنانی که در کوچه می‌نشینند و زنانی که در کوچه نمی‌نشینند در سطح ۹۷ درصد اطمینان، ($P - value = 0.02$) رد می‌گردد. بر این اساس تعداد فرزندان زنانی که در کوچه می‌نشینند بیشتر از زنانی است که در کوچه نمی‌نشینند.

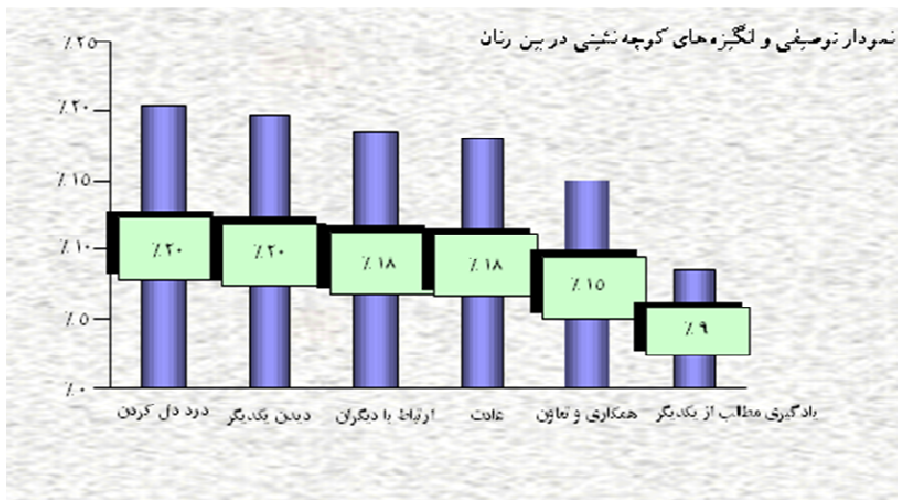
با توجه به آزمون من-ویتی فرض H_0 مبنی بر برابر بودن وضعیت اقتصادی زنانی که در کوچه می‌نشینند و زنانی که در کوچه نمی‌نشینند در سطح ۹۷ درصد اطمینان، ($P - value = 0.021$) رد می‌گردد. بر این اساس وضعیت اقتصادی زنانی که در کوچه می‌نشینند در سطح پایین‌تری از زنانی است که در کوچه نمی‌نشینند.

با توجه به آزمون من-ویتی فرض H_0 مبنی بر برابر بودن متوسط زمان تماشای برنامه‌های تلویزیونی زنانی که در کوچه می‌نشینند و زنانی که در کوچه نمی‌نشینند در سطح ۹۸ درصد اطمینان، ($P - value = 0.011$) رد می‌گردد. بر این اساس متوسط زمان تماشای برنامه‌های تلویزیونی زنانی که در کوچه می‌نشینند کمتر از زنانی است که در کوچه نمی‌نشینند.

در بررسی رابطه بین پدیده کوچه‌نشینی با مسائل روانشناختی براساس دیدگاه پاسخ‌دهندگان احساس تنهایی مهمترین مسأله‌ای است که زنان را به کوچه‌نشینی علاقمند کرده است.

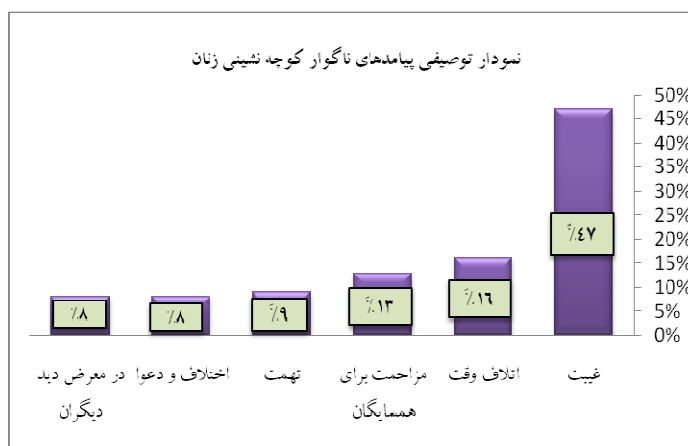

در بررسی انگیزه‌های کوچک‌نشینان بین زنان، اگرچه درد دل کردن مهمترین عامل شناخته شده است لیکن تفاوت معنی‌داری بین آن و انگیزش‌های دیگر مشاهده نشده است.

در بررسی پیامدهای ناگوار کوچه نشینی زنان از دید پاسخ دهندگان، غیبت مهمترین پیامدی است که بالاترین درصد را به خود اختصاص داده است.

جمع بندی و نتیجه گیری

با تلقی فرهنگ به معنای طریقه و شیوه زندگی، پدیده‌هایی از قبیل کوچه‌نشینی نیز یکی از مسائلی است که باید با ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی در جامعه خود مورد بررسی قرار گیرد. کوچه‌نشینی به عنوان یکی از پدیده‌های جامعه‌شناختی از فرهنگ بومی و سنتی ریشه گرفته است. علی‌رغم توسعه شهرنشینی این پدیده همچنان توانسته است در شهرها تداوم داشته باشد. و هر جا که بافت قدیم شهری و سنتی وجود دارد یا ساختار شهرنشینی به صورت محله‌ای بوده است نمونه‌های کوچه‌نشینی مشاهده می‌شود. علاوه بر موارد فوق هم‌نشینی مکرر و مداوم همسایگان با یکدیگر و علقه عاطفی به وجود آمده باعث شده است زنان به کوچه‌نشینی روی آورند. بر اساس مطالعات ما، کوچه‌های بن بست، عامل بسیار مؤثری در بروز کوچه‌نشینی بوده است. در فرهنگ شهرنشینی، نمی‌توان کوچه‌نشینی را یک هنجار یا ناهنجار اجتماعی قلمداد کرد ولی آنچه مهم است عمدتاً کوچه‌نشینی مردان یک ناهنجار تلقی می‌شود. در موارد خاص مانند هم‌نشینی‌های سالخوردگان و از کار افتادگان در قالب آفتاب‌نشینی و... بین افراد جامعه پذیرفته شده است. در سایر موارد مخصوصاً اجتماعات جوانان و میانسالان را یک ناهنجار تلقی کرده‌اند.

از دیدگاه ما این پدیده از لحاظ ماهیت همنشینی و جمع‌گرایی، یک پدیده‌ی مثبت و از لحاظ مشکلاتی که برای نظم اجتماعی به وجود می‌آورد یک پدیده منفی قلمداد می‌شود. از سویی از آنجا که این پدیده یکی از پیشینه‌های فرهنگی و مردمی به حساب می‌آید نمی‌توان آن را نفی کرد بلکه باید آن را طی دگرگونی‌های شهرنشینی و در کانون‌های تأثیرگذار اجتماعی استحاله شده به حساب آورد. مطالعات نشان‌داد پدیده کوچ‌نشینی مختص مسلمانان نبوده و در محلات قدیم یزد، کوچ‌نشینی پیروان دین زرتشت و کوچ‌نشینی ارامنه در محله جلفای اصفهان (نمونه شاهد) مشاهده شده است. مردان نیز به کوچ‌نشینی در اماکن عمومی مانند کوچه‌ها، بازارها، مساجد و تکیه‌گاه‌ها تمایل داشته‌اند.

پدیده کوچ‌نشینی بیشتر در دهک‌های متوسط به پایین جمعیت (اقتصادی) مشاهده شده است. به همین جهت می‌توان با توسعه مکان‌های رفاهی، تفریحی، بوستان‌ها و... این همنشینی را به مکان‌های عمومی انتقال داد. پدیده کوچ‌نشینی زنان بین تحصیلات پایین و سالخوردگان بیشتر مشاهده می‌شود. که به منظور رفع تنهایی، دلتنگی و افسردگی بوده و کم‌کم صورت عادت به خود گرفته است. از منظر آسیب‌شناسی، می‌توان به صرف وقت، عدم بهره‌برداری از پتانسیل نیرو و قابلیت‌های فردی-اجتماعی اشاره کرد.

پدیده کوچ‌نشینی، می‌تواند ناهنجاری‌ها و آسیب‌های فراوانی را به همراه داشته باشد. همین امر باعث تهدید امنیت اجتماعی و نظم سیال در شهر می‌شود. از طرفی از آنجا که «شهرهای بزرگ و پرجمعیت، بستری برای انحراف و گریز از ارزش‌های حاکم بر جامعه و ایجاد اختلال و ناامنی نیز محسوب می‌شود و عواملی مانند رشد حاشیه‌نشینی اجتماعی، افزایش یأس اجتماعی، گسترش جرم و جنایت، چندپارگی فرهنگی، فقر اقتصادی و فرهنگی، کمبود بهداشت در حومه‌ی شهرها و... توافق جمعی را بین گروه‌های شهری به شدت کاهش می‌دهد و از همبستگی اجتماعی شهرهای کوچک و روستاها در شهرهای بزرگ اثری نیست.» (امنیت اجتماعی و قضائی) پدیده کوچ‌نشینی را می‌توانیم به عنوان یکی از حلقه‌های گم شده‌ی همبستگی و اهرم‌های باز دارنده گسست‌های اجتماعی نام ببریم.

با توجه به این که برنامه‌های تلویزیونی، می‌تواند نقش مؤثری در برنامه‌ریزی اوقات فراغت بانوان داشته باشد پیشنهاد می‌شود از زنان کوچ‌نشین نظرسنجی به عمل آید و بر

اساس نتایج به دست آمده برنامه‌های تلویزیونی مورد علاقه این زنان در ساعاتی که زمان کوچه‌نشینی است به نمایش گذاشته شود.

با توجه به نتایج منفی و مخرب غیبت بین زنان کوچه‌نشین و با توجه به آن‌که زنان کوچه‌نشین از لحاظ روان‌شناسی غالباً برون‌گرا بوده و تمایل بیشتری به جمع‌گرایی و مشارکت‌های مردمی دارند و مهمترین موضوعاتی که در کوچه نشینی‌ها در میان گذاشته می‌شود مسائل خانوادگی است که خود باعث چشم و هم‌چشمی‌ها، حسادت‌ها، تهمت‌ها و... می‌شود به‌نظر می‌رسد برنامه‌های تفریحی، آموزشی و مشارکت‌مردمی در قالب برنامه‌های فوق‌العاده کانون‌های فرهنگی مساجد به منظور جذب و استفاده از پتانسیل و توانمندی‌های بالفعل و بالقوه ایشان برگزار گردد.

توسعه فضاهای رفاهی و تفریحی نیز یکی از راهکارهای مدیریتی برای حفظ هم‌نشینی بانوان و کنترل آسیب‌های اجتماعی حاصل از کوچه‌نشینی است.

منابع فارسی

امنیت اجتماعی و قضایی. معاونت پژوهش مرکز تبیین و ترویج سند چشم‌انداز. قابل

دسترسی در:

http://www.iri1404.ir/index.php?option=com_content&task=view&id=89&Itemid=51

بنجامین هانی کات. فراغت، تعیین‌کننده جایگاه انسان در زنجیره هستی. ترجمه رویا آسیایی.

۱۳۸۸. قابل دسترسی در:

<http://anthropology.ir/node/3683>

بوزان، باری. (۱۳۷۸) مردم، دولت‌ها و مراسم. مجتبی عطارزاده (مترجم). تهران: انتشارات

پژوهشکده مطالعات راهبردی.

تورکلیدسن، جرج. اوقات فراغت و نیازهای مردم، ترجمه عباس اردکانیان، انتشارات نوریخس،

۱۳۸۲.

دری نجف آبادی، قربانعلی؛ (۱۳۷۹) 'نگاهی به امنیت از منظر امیر مؤمنان(ع). فصلنامه حکومت

اسلامی، شماره ۱۸، قابل دسترسی در:

<http://www.hawzah.net/Per/Magazine/HE/018/12.asp>

رضوانی، روح الله. مسائل اجتماعی. قابل دسترسی در

<http://www.pajooh.com/fa/index.php?Page=definition&UID=33680>

رفعت جاه، مریم. پیشینه تاریخی فراغت. ۱۳۸۷. قابل دسترسی در:

<http://anthropology.ir/node/3239>

شیخی، محمد تقی؛ جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی و مددکاری اجتماعی، تهران، حریر، چاپ اول، ۱۳۸۱.

علم الهدی، سید عبدالرسول. استراتژی امنیت فرهنگی. سایت خبری تحلیلی فرهنگ انقلاب

اسلامی. ۱۳۸۷ قابل دسترسی در:

<http://www.farhangnews.ir/site/Default.aspx?tabid=2&CID=4&NewsId=897>
2

قانون و امنیت اجتماعی، پایگاه حوزه، پگاه حوزه، شماره ۱۶۱، ۱۳۸۴

کاشفی، محمدرضا؛ نسبیت فرهنگی، مجله قبسات، ش ۱۴، ۱۳۷۸.

کمالی، محمد شریف. ۱۳۸۷. قابل دسترسی در

<http://anthropology.ir/node/3549>

گولد، جولیس و کولب، ویلیام ل؛ فرهنگ علوم اجتماعی، گروه مترجمان، تهران، مازیار،

چاپ دوم، ۱۳۸۴.

گیدنز، آنتونی؛ (۱۳۷۳) جامعه‌شناسی، منوچهر صبوری، تهران، نی.

نظم اجتماعی، وب سایت پژوهشکده باقرالعلوم. قابل دسترسی در:

<http://www.pajooh.com/fa/index.php?Page=definition&UID=27078>

منابع لاتین

- Adorno, Theodor W. (2004), *The Culture Industry: Selected essays on mass culture*, Edited by J. M. Bernstein, London: Routledge, PP: 187-197
- Hunnicut, Benjamin K, "The History of Western Leisure" in *A Handbook of Leisure Studies*, edited by Rojek, Chris and Susan M. Show, Palgrave, Macmillan, 2006, pp3 -65
- Schoenauer, Norbet (2000). *6000years of housing (rev Ed.)* (New York: W.W. Norton & Company).